

ЗБОРИ В С. БУШТИНО НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ В 1922 Р. ТА ОБРАННЯ ЄПИСКОПА²

Юрій ДАНИЛЕЦЬ

Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна

У статті досліджено складний період в історії православної церкви на Підкарпатській Русі – спробу обрання єпископа із місцевого духовенства в 1922 р. З'ясовано позицію Сербської Православної Церкви, Російської Православної Церкви закордоном та місцевих активістів. Автор приходить до висновків, що вибори єпископа спровокувала політика Чехословаччини, яка відстрочувала затвердження статутів, не дозволяла в'їзд на територію Підкарпатської Русі іноземних священників, проводила непослідовну політику у питанні інституційного оформлення православної церкви. У статті йдеться про те, що ситуація з висуненням та виборами єпископа показала неоднорідність думок в середовищі православного населення та розділення на два табори. Діяльність митрополита Антонія свідчила про бажання включити Підкарпатську Русь до очолюваної ним церковної структури. Однак, зважаючи на несприятливу ситуацію, йому довелося відмовитися від свого задуму на користь СПЦ.

На початку ХХ ст. на Закарпатті, яке перебувало під владою Австро-Угорщини, розпочався процес відродження православної церкви. Після розпаду „клаптикової імперії“ ця територія під назвою Підкарпатська Русь опинилася у складі Чехословаччині на правах автономії. Празький уряд стояв на демократичних позиціях, що сприяло розширенню православного руху. У краї розпочала місіонерську роботу Сербська православна церква (далі – СПЦ), яка до 1931 р. керувала громадами через єпископів-делегатів. Першим делегатом для Підкарпатській Русі та Східної Словаччини був єпископ Нішський Досифей (Васич). Під його керівництвом 19 серпня 1921 р. в с. Іза відбувся Перший собор Карпаторуської православної церкви, який затвердив проект статуту та обрав названого архієрея своїм владикою. Представники православних парафій постійно піднімали питання перед СПЦ про катастрофічну нестачу священницьких кадрів. На кінець 1921 р. на

---

² This article was prepared with the support of the Visegrad Fund scholarship.

Підкарпатській Русі налічувалося 60 православних приходів, однак лише 10 мали своїх священників. [31], [17]

1 березня 1922 р. в с. Буштино Тячівського округу³ відбулися перші збори духовенства та мирян. Вони ухвалили звернення до сербського патріарха та просили висвятити для них єпископа-вікарія. Аналіз документів приводить до думки, що на цьому зібранні виборів єпископа не відбулося, хоч про це твердять ряд дослідників церкви. [22], [29], [32] Можна вважати названу нараду підготовкою до справжніх виборів, які були проведені через 4 місяці.

Отже, чергові збори делегатів для обрання єпископа Карпаторуської Православної Церкви були організовані 3 липня 1922 р. в с. Буштино⁴. Напередодні проведення голосування в ігумена Олексія (Кабалюка), кандидатура якого обговорювалася ще 1 березня 1922 р., з'явився конкурент в особі ієромонаха Боголіпа (Церковника), настоятеля парафії в с. Бедевля. За словами єпископа Досифея, Боголіп намагався заручитися підтримкою селян, обіцяючи священницькі рукоположення після хіротонії. [15] Засідання відбувалося у сільському храмі св. апостолів Петра і Павла, під керівництвом священника із с. Горінчово Георгія Плиски. До складу оргкомітету були також обрані учитель Іван Мрочківський (секретар) та Дмитро Орос („товарищ председателя») із с. Буштино. [13]

Збори розпочалися проведенням молебну, після чого головуючий виголосив вступне слово. Він звернув увагу на складну ситуацію, в якій опинилася православна церква на Підкарпатській Русі. Перед присутніми ставилося єдине завдання – вибори єпископа. На вимогу ієромонаха Іова (Войтишина) пред'явити дозвіл на проведення зборів від керівництва СПЦ та єпископа Досифея, Г. Кеніз заявив, що має лише усне схвалення патріарха Димитрія (Павловича). Разом з тим, згідно із протоколом зборів, він показав „данное ему въ Срем. Карловцахъ Преосвященнымъ Епископомъ Досифеемъ письменное благословеніе и привѣтъ Карпаторусской церкви“ [13] Очевидно мова йде про записку, яка була видана сербським архієреєм для отримання відшкодування за транспорт. Таким чином, відбулася підтасовка фактів та явна фальсифікація. На зборах також було зачитано копію телеграми єпископа Досифея до голови Центрального православного комітету (далі – ЦПК) В. Гомічкова, у якій архієрей повідомляв, що невдовзі приїде на Підкарпатську Русь. І знову ж таки, у

---

³ Нині Тячівського району Закарпатської області України.

⁴ Ієромонах Сергій (Цюка) помилково датує подію 12 липня 1922 р., святом св. ап. Петра і Павла.

цьому документі також не було дозволу на проведення виборів. Однак, наведені факти чомусь не завадили продовженню роботи зборів.

Священник А. Рацин вважав обрання єпископа із місцевих ієромонахів єдиним виходом із „тупика, в которомъ очутилась Карпаторусская правосл. церковь не имея постоянного своего Владыки...“ Він закликав присутніх не „смущаться тѣмъ, что нѣтъ ученнаго челоувѣка, который занялъ бы епископскую кафедру, ибо сила Божіей благодати можетъ дѣйствовать и почивать во всякомъ, кто любитъ всей душой Бога и хранитъ Его святыя завѣты“ [13] Таким чином, наведені священником доводи цілком задовольнили присутніх, котрі вважали ігумена Олексія (Кабалюка) достойним такої високої посади. На пропозицію о. А. Рацина було висунуто три кандидатури для виборів на архієрея (ігумен Олексій (Кабалюк), ієромонахи Боголіп (Церковник) та Амфілохій (Кемінь). [20] Перед голосуванням головний претендент на єпископську посаду ігумен Олексій заявив присутнім, що „собрание состоитъ по воле народа, и вся отвѣтственность за оное лежитъ на томъ же народѣ... Присутствующие... приняли къ свѣденію слова о. Игумена, и всю отвѣтственность взяли на себя“ [13] Крім того, ігумен підкреслив, що нібито „даже за нѣсколько дней до собрания, ему не ничего не было известно о созывѣ сего“ [13] Останнє твердження Кабалюка ставиться під сумнів, адже документи говорять про зворотнє. Єпископ Досифей згадував, що бачив в с. Іза листа Кабалюка „до одного приятеля“ якого чернець просив з'явитися на збори та обов'язково взяти з собою приходську печатку. [15]

Для проведення виборів було обрано контрольно-лічильну комісію, до якої увійшли селяни: Дмитро Андрійшин (с. Буштино) та Іван Бабиц (с. Чумальово). Збереглися документи про сам хід виборів. „Имена кандидатовъ писали на карточкахъ, которые вручали контрольной комиссии. Подсчетъ голосовъ былъ произведенъ въ алтаре, при чемъ оказалось, что за отца о. Игумена Алексѣя было подано 52 голоса, Ієромонаха Амфилохія – 3 и Ієром. Боголепа – 23“ [13] Після виборів присутнім було зачитано листа на ім'я патріарха Димитрія „съ извещеніємъ о состоявшемся по благословенію Божьему и любви народной выборѣ Игумена Алексѣя въ Епископа и со смиреннейшей сыновней просьбой возвести Преосвящ. Досифея въ санъ Архієпископа Карпаторусской правосл. церкви“ [13] Протокол містить відомості про обрання делегації, яка була повинна ознайомити патріарха з результатами зборів. До її складу увійшов ієромонах Боголіп та Г. Кениз. За словами єпископа Досифея, о. Боголіп досить спокійно сприйняв поразку. „Все одно

– говорив він своїм прихильникам – православ'я росте, незабаром будуть ще одні вибори. Принаймні для мене тоді місце забезпечене“ [15]

Кінцівка документу відображає атмосферу, яка панувала після виборів єпископа. „По предложенію Іером. Іова, приветствовавшего выборъ достойнѣйшаго и заслуженнаго поборника православной вѣры о. Игумена Алексѣя, присутствовавшій православный народъ земно поклонился Игумену Алексѣю... Игумень Алексѣй отмѣтивъ свое недостойство столь высокаго званія, согласился принять по волѣ и любви народной съ благословенія св. Синода Сербской прав. Церкви, архипастырский жезлъ и закончилъ свое слово „пріємлю и вопреки ничтоже глаголю“⁵. Присутствующие съ земнымъ поклономъ и слезами подходили при звукахъ священныхъ песнопѣній ко св. кресту въ рукахъ о. Игумена“ Збори завершилися виголошенням многоліття патріарху Димитрію, єпископу Досифею і „указанному десницею Господней новоизбранному Епископу“ [13]

Під протоколом поставили свої підписи члени оргкомітету, крім о. Г. Плиски. У звіті єпископа Досифея значиться, що священник відмовився завірити даний документ і наголошував на його частковій фальсифікації. [15] В Архіві Синоду СПЦ в Белграді виявлено лист-клопотання до патріарха Димитрія, в якому фіксувався факт обрання ігумена Олексія. Під зверненням підписалося 68 осіб, прикладено відбитки 30 печаток сільських та церковних комітетів. [8]

Таким чином, для більшості учасників обрання о. Олексія виглядало цілком легітимно. Присутні всіляко підкреслювали єдність з СПЦ, згадували її патріарха та єпископа-делегата. Однак, як зазначалося вище, керівництво Сербської церкви та владика Досифей не давали своєї згоди на проведення виборів.

Ієромонах Сергій (Цюка) зазначає, що ієромонахи Матфей (Вакаров) Амфілохій (Кемінъ) та інші духовні особи „держали сторону Сербской юрисдикции и не согласились подписать этот протокол“[32]. Додатково зазначимо, що у документі взагалі не згадано про участь та виступи названих осіб. Цей факт підтверджує висловлену єпископом Досифеем думку, про фальсифікацію протоколу.

Вивчаючи фонди Архіву Синоду СПЦ у Белграді ми прийшли до висновку, що на зборах у Буштині було підписано два варіанти клопотання. Перше, як вже зазначалося, до патріарха Димитрія, і друге – до

---

⁵ У протоколі подано короткий варіант вислову: „Приемлю, благодарю и ничтоже вопреки глаголю.“

митрополита Антонія (Храповицького). На жаль, ми не маємо у своєму розпорядженні оригіналу другого документу, однак володіємо машинописною копією, яку підготував секретар Тимчасового Архієрейського Синоду РПЦЗ. Знизу аркуша зазначено, що на оригіналі було подано 31 печатку „церквей и общин и 64 подписей“ Учасники зборів переконували митрополита, що вже три роки після відродження православ'я – „...чуть не безъ пастырей Духовныхъ томимся, а главное – безъ заступника Архипастыря – Епископа...“ У зв'язку з цим, автори листа просили Антонія „...станути и быти сей то нашей Карпаторусской Церкви желаемымъ Архипастыремъ-Епископомъ...“ [5] Таким чином, наведений документ зовсім не співпадав із протоколом зборів, адже його суть заключалася у виході зі складу СПЦ.

В Архіві Свято-Миколаївського монастиря зберігся важливий документ – протокол зборів духовенства та частково мирян в с. Іза від 3 липня 1922 р. Зібрання проходило під вечір – о 18 годині, тобто після завершення виборів у с. Буштино. У документі згадано лише 5 осіб: о. М. Мейгеш (голова), Д. Симулик (секретар), І. Мондич та священники І. Ілечко і о. Д. Беляков. Не зрозуміло чому у тексті не зафіксовані ченці обителі, можливо вони ще не повернулися із Тячівщини. Аналіз змісту документу свідчить про те, що учасникам зборів не були відомі остаточні підсумки засідання в с. Буштино. У третьому пункті програми вони обговорювали переважно результати зібрання від 1 березня 1922 р. Наприклад, І. Мондич заявив, що вибори нового єпископа без благословення владики Досифея було би „разбоемъ противъ власти духовной“ Прот. І. Ілечко вважав неприпустимим „ослушуваться епископа, ибо онъ нами старается, какъ подобаетъ страться архипастыремъ“ Учасники зборів підсумовували, що „совѣщаніе въ Изе... ничего не общаго не имеетъ съ собраніемъ въ Буштинѣ“ [6] Отже, частина духовенства та мирян чітко відмежувалася від спроб обрати єпископа із місцевих кандидатів.

Різне бачення перспектив розвитку православної церкви на Підкарпатській Русі чітко прослідковується на позиції членів ЦПК. Невдовзі після виборів В. Гомічков у листі до сербського патріарха Димитрія виклав власне бачення ситуації, що склалася. Голова комітету визнавав, що скликання зборів без його відома та у повній таємниці, свідчило про втрату довіри до названого представницького органу. Аналізуючи результати діяльності єпископа Досифея за 10 місяців після проведення Собору в с. Іза, В. Гомічков констатував, що „дѣло устройства нашей Церкви не двигается въ передъ и даже нетъ достаточно священнослужителей... поэтому не удивительно, что народъ не желаетъ дальше ждати, а взявся самъ за

устроєніе неурядицы, рѣшили избрать такого Архипастыря, который его землякъ, не оставитъ его и будетъ безвыездно въ пределахъ своей епархии жительствоваць...” Вважаючи, що вибори ігумена Олексія в єпископи пройшли „не вполне легальнымъ путемъ“ глава ЦПК признавав їх „...выражениемъ воли истинно-вѣрующего нашего Карпаторусского Народа...” [11]

19 липня 1922 р. відбулося засідання ЦПК в м. Ужгород. У його роботі взяло участь 7 із 12 членів. Після обговорення результатів других буштинських зборів, які окремі виступаючі називали „собраниемъ не Карпаторусской Церкви, а нѣсколькихъ десятковъ людей Мараморошской жупы“ було одностайно ухвалено резолюцію. У даному документі виражався протест проти „незаконнаго Буштинскаго собрания“ котре відбувалося із порушенням статуту, без згоди та відома СПЦ і ЦПК. На прохання ігумена Олексія, до резолюції була внесена примітка наступного змісту: „Я признаю правильность сего рѣшения Центр. Комитета, но не желаю противоречити и народному желанію, оставляя вопросъ на рѣшеніе Сербскаго Синода“ [12] Отже, ігумен Олексій залишився єдиним із присутніх, хто надалі відстоював правильність зборів у с. Буштино. Члени ЦПК просили єпископа Досифея негайно приїхати на Підкарпатську Русь і закінчити організацію православної церкви.

Після зборів ЦПК у газеті „Русская Земля“ з'явилася невеличка замітка, яка інформувала читачів про резолюцію проти буштинських зборів. Наприкінці статті зазначалося, що кореспонденція голови „съ которыми былъ посланъ протоколь буштинскаго „собрания“ Митрополиту⁶ и Патриарху сербскимъ, не являются официальными, только частными (приватными) письмами“ [21] Не зрозуміло хто був автором публікації, ймовірно І. Мондич, але вона була спрямована проти голови ЦПК В. Гомічкова. І його реакція не забарилася. У черговому числі названого періодичного видання Володимир Павлович заявляв, що резолюція була прийнята у зовсім іншому вигляді і без останнього речення, в якому йшлося про його листування з сербською патріархією. Крім того, В. Гомічков наголошував, що комітет взагалі не приймав рішення про оприлюднення протоколу і резолюції засідання, намагаючись залишити ці документи у таємниці. Підсумовуючи, автор допису припускав, що головним завданням попередньої публікації була дискредитація ЦПК з боку „некомпетентного лица“ яке переслідувало „цѣли личного характера“ [23]

---

⁶ В оригіналі написано „Метрополиту“.

Хоча у протоколі засідання ЦПК було зазначено, що текст резолюції планувалося направити до Сербії поштою, за словами єпископа Досифея, папери забрав о. Олексій (Кабалюк). Він зобов'язався особисто відвести документи до Сремських Карловцеь і передати названому архієрею. Однак відомо, що сербський делегат на той час перебував у Чехії, де заміщав єпископа Горазда під час його місіонерської поїздки до США. [24] Незважаючи на це, ігумен, у супроводі ієромонаха Боголіпа та Г. Кениза, попрямували до Сербії. Перед самою поїздкою – 18 липня 1922 р. за підписом двох названих вище осіб, як „уполномоченныхъ православнаго карпаторусскаго народа“ на ім'я патріарха Димитрія було відправлено чергове клопотання. У ньому містилася критика діяльності єпископа Досифея, який нібито „снова обмануль наши ожидания“ та висловлювалося прохання „освободить отъ его обяванностей среди нашего народа“ [10] Від імені 32 приходів підписанти клопотали призначити „къ намъ отца Игумена Алексія Кабалюка викарнымъ епископомъ“ а вище церковне управління „прежними православными епархіями Угорской Руси: Ужгородской, Мункачевской, Марморощкой и Пряшевской и Шаришской, предоставитъ, согласно с церковнымъ канонемъ Екзарху Вселенскаго Патріарха Митрополиту Київскому, который можетъ рукоположить себѣ въ помощники отца Алексія, согласно нашему ходатайству“ [10] Зміст наведеного документу важко коментувати. Початково делегати просять патріарха призначити вікарія, а потім заявляють про необхідність передати управління Карпаторуською Православною Церквою в руки іншої юрисдикції.

Ієромонах Сергій (Цьока) у своїй праці переконував, що Кабалюк та інші делегати їздили до Сремських Карловцеь окремо, а о. Боголіп прагнув нібито „получить посвящение в епископы“ [32] Досифей у звіті до Синоду пише, що закарпатці поїхали до митрополита Антонія все ж таки разом. Але, будучи вже у місті, де розміщалася резиденція російського митрополита, вони, за невідомих єпископу причин, розділилися. „Делегати самі пішли до митрополита Антонія. Коли йому розповіли, що було вирішено і як проходили вибори у Буштині, Митрополит Антоній був дуже розгніваний, адже нічого не було сказано про його привілеї щодо канонічних прав, хоча на таких „важливих зборах“ між тим, говорилося про піднесення єпископа Досифея до сану архієпископа Карпаторуського. Делегати просили пробачення і обіцяли виправити цю помилку, бо ніби від зборів у Буштині отримали на це дозвіл“ [15] Таким чином, митрополит Антоній не схвалив початково запропонований протокол, змусивши делегатів вносити у нього правки. „Потім знову пішли до митрополита

Антонія. Він акт прийняв і вніс його у свій протокол. Був дуже радісний: написав відразу грамоту, за якою прийняв під своє крило Карпаторуську єпархію, а також склав і архієрейське послання своїм новим духовним чадам“ Антоній підготував також листа єпископу Сергію (Корольову) до Праги, в якому наказував з „Його благословення та благословення Його Святості Патріарха сербського Димитрія, негайно рукоположити Георгія Кениза на священника і призначити на одну із вакантних карпаторуських парафій“ [15] Підводячи підсумки єпископ Досифей зазначав, що Г. Кениз отримав „нагороду за заслужену працю“ Стосовно ієромонаха Боголіпа, у звіті знаходимо наступну оцінку його діяльності. „Він, щоправда, на перших виборах програв. Але була йому велика моральна нагорода у тому, що Митрополит Антоній у грамоті, яку, разом із посланням вручив просто йому, отцю Боголіпу, нічого не говорилося про вибори о. Олексія за владику, і навіть менше про те, чи буде висвячений, лише констатувався факт, що приймає під свою опіку Карпаторуську єпархію“ [15] З наведених слів робимо висновок, що о. Боголіп, хоч і прагнув посісти місце закарпатського архієрея, не звертався із цим проханням до російського митрополита.

Після відходу закарпатських делегатів, того ж дня (24 липня 1922 р.) владики Антоній звернувся із листом до сербського патріарха. Він повідомив про візит Г. Кениза та ієромонаха Боголіпа, які нібито заявили йому, „что Ваша Святость изъявили согласие на ихъ прошения, чтобы Архипастырские полномочія въ Карпатской Руси были переданы мне, согласно Вселенскимъ Канонамъ“ Митрополит зазначав, що „конечно согласился на ихъ прошение и радъ буду совсемъ поселиться у нихъ, если Чешское Правит. дасть разрешѣніе“ За словами Антонія, першим його рішенням було відправитися до патріарха і отримати особисті вказівки, однак у зв'язку з перебуванням останнього на відпочинку, він відклав свій візит до часу повернення глави СПЦ до Белграду. Наприкінці листа митрополит висловлював подяку, за „возвращеніе мнѣ столь дорогого дѣла, которымъ я занимался ровно 20 лѣтъ“ [9] З листа владики Антонія напрошуються два висновки: 1) Г. Кениз і о. Боголіп подали йому неправдиву інформацію щодо згоди СПЦ на перехід Карпаторуської Православної Церкви під юрисдикцію Карловацького Синоду; 2) з боку глави РПЦЗ велася свідомо маніпулятивна діяльність, з метою змусити патріарха Димитрія відмовитися від претензій на православну церкву в Підкарпатській Русі.

25 липня 1922 р. делегати зустрілися з ігуменом Олексієм і розповіли йому про свій візит до митрополита Антонія. За словами єпископа

Досифей, „тоді о. Олексій розсердився і побачивши, що його обдурили, порвав обидва важливі документи на шматочки і кинув на землю“ Однак для о. Олексія цього не було досить, він покликав делегатів і разом з ними пішов до митрополита Антонія, щоб пояснити йому головну ідею буштинської резолюції. Глава РПЦЗ прийняв делегатів і висловив думку, що поки достатньо і того, що він включає їхню єпархію під свою юрисдикцію. З свого боку, Кабалюк старався переконати архієрея, що таке рішення не задовольнить народ, бо вірники хочуть, щоб він – о. Олексій, був у них єпископом. Опонування ігумена розлютило митрополита і він почав вимагати негайно повернути грамоту і послання, наголошуючи на тому, що не звик, щоб йому прості селяни давали поради. Почувши від Кабалюка, що той порвав документи, Антоній розлютився і вигнав усіх трьох з кабінету. „За собою чули, – писав єпископ Досифей – його зневажливі слова: більшовики, бунтівники, лиходії...“ [15] Отже, спроба змінити юрисдикцію завершилася провалом та конфліктом з главою РПЦЗ.

Із Сремських Карловцеь Кабалюк поїхав на Афон. Владика Досифей, аналізуючи його роль у спробі стати єпископом, висловлював важливі думки щодо діяльності ігумена. Для сербського делегата – „він безперечно, мав великі заслуги перед православною церквою у Карпатах“ [15] Єпископ наголошував, що неодноразово висловлював свою повагу о. Олексію перед вірниками, закликав останніх брати приклад із свого священника. Адже, чернець „чимало терпів і страждав за свою ревність до прадідівської віри; з нього знущалися, судили і засуджували; він був у в'язниці кілька років“ „Все це я визнаю і ціную“ – сумував архієрей. „Коли я минулого року звів його на ігумена, мною знову керували лише ці почуття, а не якісь інтелектуальні здібності або переваги; тому що, між його братією є більш грамотні, і можу сказати, більш енергійні, як він. Але, щоб Олексій Кабалюк міг би бути і єпископом, про те я ніколи не думав і ні з ким про це не говорив. Навпаки, я сам ще минулої осені говорив Митрополиту Антонію, який є, безумовно, першим, хто запропонував о. Олексію задуматися про єпископський сан, що слід суворо ставитися до того, хто буде єпископом Карпатським, адже одна помилка з цього приводу може бути фатальною не лише для Карпат, але й для усього православного руху в Чехословацькій республіці“ [15] Пояснюючи Синоду СПЦ можливі ризики, котрі могли виникнути після хіротонії ігумена Олексія, сербський делегат зводив їх до двох позицій: 1) закарпатське духовенство могло б не прийняти його посвячення і покинути свої парафії; 2) празький уряд не визнає висвячення неосвяченого селянина, що відкине всі прагнення назад. Безперечно, щодо другого питання, єпископ був правий. Чехословацька влада однозначно б не затвердила

призначення о. Олексія та відмовилася б визнати статут Карпаторуської Церкви. Щодо першої позиції, то на нашу думку, лише частина священників могла не погодилася з кандидатурою Кабалука. І тут також треба зауважити, що згадана єпископом Досифеєм опозиція не була однорідною. Ряд ченців виступали проти ігумена Олексія переслідуючи меркантильні цілі, вони власне також прагнули посісти єпископський стілець (оо. Боголіп (Церковник), Матфей (Вакаров).

Підводячи підсумки щодо невдалої спроби обрати єпископа, сербський делегат вважав (станом на 11 серпня 1922 р.), що „питання посвячення ігумена Олексія Кабалука зникло з порядку денного“ Досифей пропонував почекати з призначенням єпископа для Підкарпатської Русі до тих пір, поки не знайдеться кандидат з відповідною кваліфікацією. Стосовно діяльності митрополита Антонія, то Нішський архієрей пропонував просити його припинити втручатися у справи Підкарпатської Русі. [15] Очевидно сербський Синод і патріарх провели відповідні перемовини з главою РПЦЗ, адже він відмовився від своїх явних претензій на територію Закарпаття. Однак, вже наступного року митрополит підтримав діяльність архієпископа Савватія. Це свідчить про непослідовність позиції російського архієрея, яку окремі дослідники і сама СПЦ характеризувала як не дружню.

Перебуваючи в Оломоуці та Празі єпископ Досифей готував свій візит на Підкарпатську Русь. За словами ієромонаха Сергія (Цьоки), ієромонах Матфей повідомив архієрею про всі події, що відбувалися без відома СПЦ та просив прибути в єпархію для наведення порядку. [32] 25 липня 1922 р. посольство КСХС в Празі надіслало до МЗС Чехословаччині вербальну ноту, в якій повідомило про продовження духовної місії єпископа Досифея в країні. Крім заміщення Горазда сербський делегат планував наприкінці того ж тижня поїхати на Підкарпатську Русь з інспекцією тамтешніх православних парафій. [1], [24], [26] Отримавши документ, працівники МЗС негайно повідомили про його зміст Цивільне управління Підкарпатської Русі. [2] Таким чином, місцева влада була голова до приїзду сербського архієрея.

1 серпня 1922 р. віцегубернатор інформував Президію Міністерської Ради про програму візиту єпископа. Зокрема, у документі зазначалося, що на 2 серпня заплановано збори-конференцію „всіх православних священників Підкарпатської Русі та делегатів православних громад“⁷. Головною темою зібрання, як твердив П. Еренфельд, мало стати

---

⁷ Збори дійсно відбулися, але пізніше – 5 серпня і в значно скромнішому форматі.

обговорення резолюції та результатів зборів у с. Буштино. „Проти обрання Кабальюка єпископом виступили всі вірники-інтелігенти. Вони вважають його за малоосвіченого та не здібного для проведення організації православної церкви на Підкарпатській Русі. Простий люд навпаки є за ним, як за героєм мараморошського процесу. Проти єпископа Досифея виступають тому, що він рідко на Підкарпатській Русі з'являється і не захищає досить енергійно вірників та інтереси православної церкви перед чехословацькою владою“ [25] Наведена цитата характеризує неоднозначність думок серед православних вірників та частини духовенства.

Згідно з архівними документами, єпископ Досифей прибув до м. Хуст 1 серпня 1922 р. о 23. 00 вечора. Незважаючи на пізню годину на вокзалі його зустріли члени сільської управи с. Іза. [3] Селяни із співанням псалмів і інших релігійних пісень доправили владику до свого населеного пункту. [15] Наступного дня Досифей очолив святкове богослужіння на честь пророка Іллі. За даними цивільної влади, на літургії було присутні не менше 3 000 осіб, що прийшли з процесіями з довколишніх сіл та сусідніх округів. Під час проповіді Досифей закликав своїх вірних, за будь-яких обставин, уникати насильницьких дій та порушення законів і терпляче чекати законного вирішення своєї справи. [3] Очевидно за завданням вищої влади, на святкуванні в с. Іза був присутній головнослужний із м. Хуст, котрий провів особисту зустріч з єпископом. Архієрей запевнив керівника округу, що цілком лояльний до уряду республіки та буде працювати за погодженням з владою.

Після літургії єпископ зустрічався з духовенством та частиною членів ЦПК. „Всі вони були радісні, що я знаходжуся між ними, бо їм було сказано, що Сербська православна церква не хоче більше знати про них; що їхнє спасіння лише в митрополита Антонія, котрий має зв'язок з деякими сербськими єпископами..., які погоджуються з його думкою; що митрополит Антоній є законним екзархом Вселенського патріарха для Карпаторуської православної Церкви“ [15]

З метою заспокоєння різних фракцій в середовищі православного духовенства, єпископ провів 5 серпня 1922 р. позачергове засідання ЦПК. На зборах було присутні всього 6 членів комітету: прот. І. Глечко, о. Л. Ольховий, ієромонах Матфей (Вакаров), І. Мондич. К. Прокоп та В. Андрашко. Не зрозуміло, чому з Ужгороду не прибув В. Гомічков. Припускаємо, що після зборів в с. Буштино його сприймали як прихильника ігумена Олексія (Кабальюка). У промові Досифей говорив про історичні зв'язки населення Сербії та Підкарпатської Русі, проблеми щодо визнання урядом єпископа Горазда (Павліка), дякував священникам,

„которые честно работали над процвѣтаніемъ Православія въ Карпатской Руси“ [14] Разом з тим, архіерей висловлював жаль з приводу того, „что нѣкоторые не поняли идеаль Христа и пошли за голосомъ своего самолюбія“ Очевидно мова йшла про ігумена Олексія та його прихильників. Єпископ запевняв, що не переслідує власних інтересів і коли православ'я на Підкарпатській Русі „станеть на крѣпкія ноги, он спокойно уйдетъ въ свою Сербію, оставивъ по себѣ достойнаго пріемника и достойнаго представителя православія въ Карпат. Руси“ [14] Присутні обговорили питання щодо зборів у с. Буштино. Прот. І. Ілечко пропонував проти „провинившихъ священниковъ“ прийняти спочатку „увѣщательные меры, а въ случаѣ ихъ упорности примѣнить къ нимъ каноническіе правила“ Ігумена Олексія (Кабалюка) було вирішено піддати канонічному суду, після з'ясування його місця знаходження⁸, [15]

Підводячи підсумки щодо третього візиту на Підкарпатську Русь, єпископ Досифей зазначав, що за час перебування на території єпархії відправив три літургії в с. Іза, відвідав ряд церковних громад, „скрізь служив літургії і виступав з проповідями серед великої кількості вірників“ „Народ є заспокоєний – резюмував сербський делегат, – бачить, що його було обдурено, просить, щоб я дав йому священників якомога швидше“ Владика переконував Синод СПЦ, що незабаром йому вдасться задовольнити клопотання вірників через рукоположення кількох вчителів та кандидатів із середньою освітою. [18] Як вже вказувалося вище, відмова влади надати дозвіл на в'їзд на Підкарпатську Русь православним священникам із-за кордону, призвела до заповнення цього вакууму місцевими кандидатами. Уряд не тільки не підтримав прохання єпископа Досифея щодо сербського або російського духовенства, а різко засудив такі намагання. У листуванні Президії Міністерської Ради та МЗС знаходимо різкі випадки проти іноземних священнослужителів. „Православні священники – іноземці – не знаючи умов у Чехословацькій республіці, зокрема на Підкарпатській Русі, здійснюють вплив на культурно відстале населення..., часто в такому напрямку, що доходить до насильницьких дій з боку православного жителів (захоплення храмів, виселення з фар тощо), під час цих випадків державна адміністрація, в інтересах громадського порядку, змушена вживати рішучих дій. Як результат, ці випадки часто використовуються політичними противниками Чехословаччини проти держави та її органів

---

⁸ Присутні на засіданні не знали, що о. Олексій знаходиться на Афоні.

влади“ [4] Отже, не дозволяючи тимчасово замітити парафії священницькими кадрами з інших епархій, влада підштовхнула сербського делегата до вирішення питання на свій розсуд.

Хоча у звіті єпископ пише, що перебував на Підкарпатській Русі до 10 серпня 1922 р., за документацією віцегубернатора його візит завершився 6 серпня. [3] Цієї версії притримується і чеській біограф Досифея – П. Марек. [24] Архієрей був змушений поїхати до Праги для консультації з сербським послом, а потім до м. Оломоуц. 24 серпня 1922 р. він повернувся на Підкарпатську Русь, де продовжив виконувати єпископські функції.

Черговий візит Досифея активізував протести з боку греко-католиків. В ДАЗО нами опрацьовано архівну справу, яка містить цілий ряд звернень до Цивільного управління Підкарпатської Русі з вимогою не допустити можливої місії єпископа в їхньому окрузі. [30]. Вивчення документів показало, що їх готували і відсилали в період із 14 по 22 серпня 1922 р., а приводом послужило поширення чуток про приїзд Досифея 28 серпня до с. Вільхівці (окрут Тересва).

Ми не маємо джерельних підтверджень про те, чи взагалі планувався візит сербського архієрея у названий населений пункт. Принаймні, в його звітах про це село немає жодної згадки. Разом з тим, єпископ відвідав сусідній – Тячівський округ. Щодо візитації до с. Терєбля, то маємо у своєму розпорядженні досить обмежене коло джерел. Нами не виявлено жодного звіту головнотрудового або ж віцегубернатора про перебування архієрея на Тячівщині. Цю прогалину дозволяє заповнити газетна публікація, котра вийшла на шпальтах часопису „Za pravdou“ в Оломоуці. Припускаємо, що автор статті був очевидцем візиту, можливо це був прот. К. Богатирець, який пізніше опублікував у цьому ж виданні ще дві статті про православну церкву на Підкарпатській Русі. Окремі факти можна прослідкувати на основі звіту Досифея до Синоду СПЦ від 31 серпня 1922 р. Під час четвертого візиту архієрей відвідав 26-27 серпня 1922 р. с. Терєбля, де відправив літургію та освятив оновлений храм. 28 серпня Досифей очолив літургію на свято Успіння Пресвятої Богородиці в Ізькому монастирі. Владика зазначав, що на святкуванні були присутні від 12 000 до 20 000 віруючих. Щодо участі духовенства, то в документі згадано про 24 духовні особи (12 священників, 9 ієромонахів і 3 ієродияконів). [16]

Під час чергового візиту єпископа у вересні 1922 р. відбулася його зустріч з о. Олексієм (Кабалюком), який повернувся з Афону. Ігумен визнав свою провину і приніс покаяння. [19] На засіданні братії Свято-Миколаївського монастиря в с. Іза від 12 вересня 1922 р. Кабалюк заявив, що став жертвою агітації і „не жаеаьть быть єпископомъ, но его противъ

воли... вибрали, о чемъ онъ сейчасъ раскаивается и обещается быть осторожнымъ дальше и не входитъ въ сообщеніе съ тѣми, которые его подвели“ [7]

Отже, спроба обрати єпископа в особі ігумена Олексія (Кабалюка) була наслідком цілого ряду причин. По-перше, єпископу Досифею не вдалося досягти домовленостей з урядом Чехословаччини та завершити організацію православної церкви. Недостатня кількість священників та хаос, що панував на парафіях, змушував православне населення шукати вихід із ситуації. По-друге, керівники православного руху намагалися домогтися від СПЦ призначення постійного єпископа для їхньої єпархії. Не отримавши схвалення вони спробували змусити сербського патріарха до вирішення ситуації, самовільно висунувши народного кандидата. Зважаючи на те, що Синод СПЦ діяв дуже повільно і не міг пришвидшити вирішення питання щодо призначення постійного владика, в тому числі, через політичні причини та гальмування з боку чехословацького уряду, місцеві активісти звернули увагу на митрополита Антонія (Храповицького). По-третє, глава Карловацького Синоду мав формальне право претендувати на території колишньої Угорської Русі, покликаючись на призначення його екзархом вселенського патріарха в 1910 р. По-четверте, аналіз документів свідчить, що з боку окремих осіб було здійснено кілька свідомих провокацій, котрі загострили відносини між СПЦ та РПЦЗ. Всі ці фактори призвели до проведення виборів. Однак, їх результати не були реалізовані, в першу чергу через недостатню кваліфікацію кандидата. Перемовини на рівні двох православних церков завершилися відмовою митрополита Антонія від претензій на Підкарпатську Русь. Окремо слід зазначити, що ситуація з висуненням та виборами єпископа показала неоднорідність думок в середовищі православного населення. Прості селяни майже однозначно підтримували ігумена Олексія, прагнучи завершити інституційне оформлення церкви та отримати бажаних священнослужителів. Щодо духовенства та інтелігенції, то на прикладі ЦПК спостерігаємо абсолютну полярність думок: від категоричного заперечення кандидатури Кабалюка, до однозначної підтримки ігумена. Вважаємо, що порушене у статті питання є важливим та потребує подальшого дослідження.

Подяка: автор висловлює подяку директору Архіву СПЦ в Белграді др. Радовану Пилиповичу за сприяння в опрацюванні документів сербських архівів.

SUMMARY

The article examines the endeavour to elect a bishop from the local clergy in Subcarpathian Rus in 1922. On the basis of different sources, the author brings the situation with the Orthodox movement in the designated territory to light and outlines the reasons that caused this event. The position of the Serbian Orthodox Church, the Russian Orthodox Church abroad and the one of the local activists have been explained.

The author comes to the conclusion that the attempt to elect hegumen Oleksii (Kabaliuk) as a bishop was due to a number of reasons, namely the policy of Czechoslovakia which delayed the approval of the statutes, did not allow the diocese of foreign priests to enter the territory, and adopted erratic policies regarding the institutionalization of the Orthodox Church. Another factor was Bishop Doseyfei's inability to reach an agreement with the government of Czechoslovakia and complete the organization of the church. An important reason was also the lack of priests. The author notes that Metropolitan Antonii (Khrapovytsky) attempted to resolve the challenging situation. He sought to include the Carpathian Diocese in the jurisdiction of the Russian Orthodox Church Abroad. The election results were not implemented, primarily due to the candidate's insufficient qualifications. The negotiations at the level of two Orthodox churches ended with Metropolitan Antonii's refusal from the claims to Subcarpathian Russia. The situation with the nomination and election of a bishop showed heterogeneous opinions among the Orthodox population.

REFERENCES

1. *Archiv ministerstva zahraničních věcí, Praha (AMZV Praha)*. F. Sekce II (1919-1939). Kart. 60. Složka „Pravoslavna církev československá“ č.j. 112656, 25.07.1922.
2. *AMZV Praha*. F. Sekce II (1919-1939). Kart. 60. Složka „Pravoslavna církev československá“ č.j. 112/656/III/22.
3. *AMZV Praha*. F. Sekce II (1919-1939). Kart. 60. Složka „Pravoslavna církev československá“ č.j. 128728, 24.08.1922.
4. *AMZV Praha*. F. Sekce II (1919-1939). Kart. 60. Složka „Pravoslavna církev československá“ č.j. 126134, 21.08.1922.
5. *Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, Olomouc (AUEROBE Olomouc)*. F. Matěj Pavlík-Gorazd. Složka Korespondence Srbská církev. Letter from delegates of Orthodox communities of Subcarpathian Rus addressed to Metropolitan Anthony (Khrapovytsky), July 3, 1922. /Лист делегатів православних

- громад Підкарпатської Русі на ім'я митрополита Антонія (Храповицького), 3.07.1922./
6. *Archive of St. Nicholas Monastery in the village of Iza Karputlash of Khust district of Zakarpattia region.* The Book of Protocols in the St. Nicholas Monastery from 1921. Protocol № 3 of July 3, 1922, sheets 1-2. /Архів Свято-Миколаївського монастиря в с. Іза-Карпутлаш Хустського району Закарпатської області. Книга Протоколів в Свято-Николаевскомъ монастире съ 1921 года. Протокол №3 від 3.07.1922, арк. 1-2.
  7. *Archive of St. Nicholas Monastery in the village of Iza Karputlash of Khust district of Zakarpattia region.* The Book of Protocol in the St. Nicholas Monastery from 1921. Protocol № 4 of September 12, 1922, sheets 1-3. /Архів Свято-Миколаївського монастиря в с. Іза-Карпутлаш Хустського району Закарпатської області. Книга Протоколів в Свято-Николаевскомъ монастире съ 1921 года. Протокол №4 від 12.09.1922, арк. 1-3.
  8. *Archive of the Serbian Orthodox Church (ASOC).* Letter from delegates of Orthodox communities of Subcarpathian Rus addressed to Serbian Patriarch Dimitri (Pavlovich), July 3, 1922, sheets 1-4. /АСПЦ. Лист делегатів православних громад Підкарпатської Русі на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича), 3.07.1922, арк. 1-4./
  9. *Archives of the Holy Archbishop's Synod of the Serbian Orthodox Church (ASAS).* Anthony (Khrapovytsky), Metropolitan. Letter addressed to Serbian Patriarch Dimitri (Pavlovic), July 24, 1922, sheets 1-2. /Архів Светог архијерејског синода Српске православне цркве (АСАС). Антоній (Храповицький), митрополит. Лист на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича), 24.07.1922, арк. 1-2./
  10. ASAS. Bogolup (Cerkovnik), hieromonk, G. Keniz. Letter addressed to Serbian Patriarch Dimitri (Pavlovic), July 18, 1922, sheets 1-2. /АСАС. Боголіп (Церковник), ієромонах, Г. Кениз. Лист на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича), 18.07.1922, арк. 1-2./
  11. ASAS. Gomichkov V. Letter addressed to the Serbian Patriarch Dimitri (Pavlovich), July 7, 1922, sheets 1-2. /АСАС. Гомічков В. Лист на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича), 7.07.1922, арк. 1-2./
  12. ASAS. Protocol meeting of the Central Orthodox Committee, July 19, 1922, Uzhgorod, sheets 1-2. /АСАС. Протокол засідання Центрального православного комітету, 19.07.1922, м. Ужгород, арк. 1-2./
  13. ASAS. Protocol of the Orthodox Council of the Carpathian Church, July 3, 1922, sheets 1-4. /АСАС. Протокол Православного Собору Карпаторуської церкви, 3.07.1922, арк. 1-4./

14. ASAS. Protocol meeting of the Central Orthodox Committee, August 5, 1922, p. Behind, sheets 1-3. /АСАС. Протокол засідання Центрального православного комітету, 5.08.1922, с. Іза, арк. 1-3./
15. ASAS. Report of Bishop Dosifey (Vasich) to the Holy Synod of August 11, 1922, sheets 1-17. /АСАС. Звіт єпископа Досифея (Васича) Священному Синоду СПЦ від 11.08.1922, арк. 1-17./
16. ASAS. Report of Bishop Dosifey (Vasich) to the Holy Synod of August 31, 1922, sheets 1-5. /АСАС. Звіт єпископа Досифея (Васича) Священному Синоду СПЦ від 31.08.1922, арк. 1-5./
17. DANILEC, J. 2017. Preparation and conduct of the First Cathedral of the Carpathian Orthodox Church in 1921. In *Theological views. Religious Science Journal*. Belgrade, 2017, № 2, p. 285-300. ISSN 0497-2597. /ДАНИЛЕЦ, Ю. 2017. Подготовка и проведение Первого собора Карпаторусской православной церкви 1921 г. In *Теолошки погледи. Версконауни часопис*. Београд, 2017, № 2, с. 285-300. ISSN 0497-2597/
18. DANILEC, J. 2019. Documents of the Archives of the Synod of the Serbian Orthodox Church on the missionary work of Bishop Dosifey (Vasich) in Subcarpathian Rus. In *Rusyn*. Kishinev, 2019, № 57, p. 119-130. ISSN 1857-2685. /ДАНИЛЕЦЬ, Ю. 2019. Документи Архіву Синоду Сербської православної церкви про місіонерську роботу єпископа Досифея (Васича) на Підкарпатській Русі. In *Русин*. Кишинів, 2019, № 57, с. 119-130. ISSN 1857-2685./
19. DANILEC, J. - MAREK, P. 2019. On the missionary activity of Vladyka Dosifei (Vasich) in Subcarpathian Rus in the 1920s. In *Rocznik Teologiczny*, Warszawa, 2019, № 3, с. 445-477. ISSN 0239-2550. /ДАНИЛЕЦЬ, Ю. - МАРЕК, П. 2019. О миссионерской деятельности владыки Досифея (Васича) на Подкарпатской Руси в 20-х годах XX века. In *Rocznik Teologiczny*, Warszawa, 2019, № 3, с. 445-477. ISSN 0239-2550./
20. DANILEC, J. - MAREK, P. 2019. Success, or Defeat? On the Orthodox Mission of the Serbian Bishop Dositheus (Vasić) in Czechoslovakia in 1920 – 1926. In. *Kultúrne dejiny / Cultural History*. Ružomberok, 2019, vol. 9, issue 2, pp. 176-189. ISSN 1338-2209./
21. From a meeting of the Central Orthodox Committee in Uzhgorod. 1922. In *Russian Land*. Uzhgorod, 1922, August 3, p. 4. /Изъ засѣданія Центрального Православнаго комитета въ Ужгородѣ. 1922. In *Русская Земля*. Ужгород, 1922, 3 августа, с. 4./
22. GABRIEL (KRIZINA), HEGUMEN. 1999. *The Orthodox Church in Transcarpathia (XX century)*. Kiev, 1999. 200 p. ISBN 966-7014-21-5.

- /ГАВРИИЛ (КРИЗИНА), ИГУМЕН. 1999. *Православная Церковь в Закарпатье (век XX)*. Киев, 1999. 200 с. ISBN 966-7014-21-5./
23. GOMICHKOV, V., DR. 1922. Excerpt from a meeting of the Central Orthodox Committee In *Russian Land*. Uzhgorod, 1922, July 27, p. 4. /ГОМИЧКОВЪ, В., Д-РЪ. 1922. Изъ засѣданія Ц. Пр. Комитета. In *Русская Земля*. Ужгород, 1922, 27 июля, с. 4./
  24. MAREK, P. 2020. „Obtížný cizinec“ *Vladyka srbské pravoslavné církve Dositej a meziválečné Československo (1920-1939)*. Olomouc : UP v Olomouci, 2020. 388 s. ISBN 978-80-244-5589-1.
  25. *Národní archiv, Praha (NA Praha)*. F. PMR. Sig. 263. Kart. 142. Sv. 3. č.j. 10788, 1.08.1922.
  26. *NA Praha*. F. PMR. Sig. 263. Kart. 142. Sv. 2, 25.07.1922.
  27. O. IGUMEN ALEKSEY. 1922. In *Russian Orthodox Vestnik*. 1922, March 17, p. 2. / О. ИГУМЕНЪ АЛЕКСЪЙ. In *Русскій православный вѣстникъ*. 1922, 17 марта, с. 2./
  28. Orthodox participant. Goronda. In *Russian Land*. Uzhhorod. August 25, p. 2. / Православный участникъ. Горонда. In *Русская Земля*, Ужгород. 25 августа, с. 2./
  29. POP, D. - VOLOSHIN, T. 2010. History of Subcarpathian Rus through the prism of Christian ideas. Uzhhorod, 2010. 296 p. ISBN 09720175-9-3. / ПОП, Д. - ВОЛОШИН, Т. 2010. *История Подкарпатской Руси через призму христианских идей*. Ужгород, 2010. 296 с. ISBN 09720175-9-3.
  30. *State archive of Transcarpathian region. (SATR)*. Found. 63. Desc. 2. Case 113. Sheets 1-81. / ДАЗО. Ф. 63. Оп. 2. Спр. 113. Арк. 1-81./
  31. *SATR*. Found. 225. Desc. 1. Case 49. Sheets 1-2. / ДАЗО. Ф. 225. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 1-2./
  32. SERGIUS (TSOKA), HIEROMONK. 2013. *Orthodoxy and monastic life in Transcarpathia in the first half of the twentieth century*. Lypcha, 2013. 492 p. / СЕРГИЙ (ЦЪОКА), ИЕРОМОНАХ. 2013. *Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия*. Липча, 2013. 492 с./

THE ASSEMBLY IN THE VILLAGE OF BUSHTYNO IN SUBCARPATHIAN RUS IN 1922 AND BISHOP ELECTIONS

Iurii DANYLETS, assistant professor, Faculty of History and International Relations, Uzhhorod National University, Narodna Square 3, 88000 Uzhhorod, Ukraine, jurij.danilec@uzhnu.edu.ua, 00380506928781

Abstract

The article studies a difficult period in the history of the Orthodox Church in Subcarpathian Rus, *id est*, an attempt to elect a bishop from among the local clergy in 1922. Based on the archival documents, historiography and periodicals, the author reveals the state of matters with the Orthodox movement in the indicated territory and determines the reasons that led to this event. The position of the Serbian Orthodox Church and the Russian Orthodox Church abroad and the local activists' position have been clarified. The author concludes that the election of the bishop was also triggered by Czechoslovakian policy, which delayed the approval of the statutes, did not allow the entry of foreign priests to the territory of Subcarpathian Rus, pursued inconsistent policies regarding the institutionalization of the Orthodox Church. The election results were not implemented.

Keywords

Elections, clergy, bishop, assembly, Orthodox church, priest